

Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ ΤΗΣ ΑΚΡΙΒΕΙΑΣ ΣΤΗ ΜΗ-ΛΕΚΤΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΟΣ (ΜΕΑΜΕΣ): ΔΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΝΟΥΣΑ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑ

Κωνσταντίνος Καφέτσιος & Kelly Campbell

*Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο & California State University,
San Bernardino, USA*

Περίληψη: Η παρούσα εργασία παρουσιάζει μια νέα μέθοδο για την εκτίμηση της ακρίβειας της μη-λεκτικής επικοινωνίας του συναισθήματος στα ζευγάρια και τα αποτελέσματα από μελέτη για τον έλεγχο της εγκυρότητας αυτής της μεθόδου. Μετά από κριτική επισκόπηση των πλέον διαδεδομένων μεθόδων για την εκτίμηση της μη-λεκτικής επικοινωνίας του συναισθήματος στις διαπροσωπικές σχέσεις, υποστηρίζεται η ανάγκη κατασκευής μεθόδων που θα εστιάζουν στις θυμικές διαστάσεις της συναισθηματικής επικοινωνίας και στη χρήση πιο έγκυρων μεθόδων πρόκλησης συναισθημάτων. Η Μέθοδος Εκτίμησης της Ακρίβειας στη Μη-λεκτική Επικοινωνία του Συναισθήματος (ΜΕΑΜΕΣ) που περιγράφεται στην παρούσα εργασία εστιάζεται ακριβώς στη μη-λεκτική επικοινωνία του συναισθήματος όπως αυτό εμφανίζεται στο πρόσωπο του κάθε μέλους του ζευγαριού. Οι εκφράσεις του προσώπου που αξιολογούνται από το 'δέκτη' χρησιμοποιούνται ως δείκτες τόσο ενδοατομικών όσο και διαπροσωπικών συστατικών της διαπροσωπικής σχέσης. Τα αποτελέσματα από την εφαρμογή της ΜΕΑΜΕΣ σε δείγμα 40 ζευγαριών επιβεβαίωσαν τις υποθέσεις ότι τα δύο μέρη της ΜΕΑΜΕΣ (δηλαδή, πρόκληση θετικών και αρνητικών συναισθημάτων στον 'πομπό' και εκτίμηση της ακρίβειας της αναγνώρισης αυτών των συναισθημάτων από το 'δέκτη') είναι ανεξάρτητα από το σχεσιακό πλαίσιο και χαρακτηρίζονται από επαρκή δομική και διακρίνουσα εγκυρότητα.

Λέξεις κλειδιά: Διαπροσωπικές σχέσεις, Θυμικό, Μη-λεκτική επικοινωνία συναισθήματος, Συναισθήματα.

Σημειώσεις:

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε το διευθυντή σύνταξης κ. Ανδρέα Μπρούζο, τη σύμβουλο έκδοσης κ. Αναστασία Ευκλείδη, καθώς και έναν ανώνυμο κριτή για τις σε βάθος και πολύ εποικοδομητικές παρατηρήσεις σε προηγούμενη μορφή του κειμένου.

Η κ. Kelly Campbell εργάστηκε για την εκπόνηση των αναλύσεων που συμπεριλαμβάνονται σε αυτό το άρθρο, στα πλαίσια υποτροφίας από το University of Georgia, ως υποψήφια διδάκτορας για επίσκεψη στο Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης το καλοκαίρι του 2006.

Διεύθυνση: Κωνσταντίνος Καφέτσιος, Τμήμα Ψυχολογίας, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Κρήτης, 741 00 Ρέθυμνο. Τηλ: 28310-77534. Fax: 28310-77578. E-mail: k.kafetsios@psy.soc.uoc.gr

Διεύθυνση: Kelly Campbell, Department of Psychology, California State University, 5500 University Parkway, San Bernardino, CA 92407, USA. E-mail: kelly@csusb.edu

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η μη-λεκτική επικοινωνία του συναισθήματος¹ έχει απασχολήσει θεωρητικούς και ερευνητές των διαπροσωπικών σχέσεων (π.χ., Gottman, 1979. Noller, 1980. Watzlawick, Beavin, & Jackson, 1967) επί πολλά χρόνια και έχουν αναπτυχθεί πλέον αρκετές μέθοδοι στα πλαίσια ερευνών για τις διαπροσωπικές σχέσεις (βλ. Guerrero & Floyd, 2006). Στην πλειονότητά τους οι μέθοδοι αυτές αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο θεωρητικών και εφαρμοσμένων ζητημάτων στην περιοχή της κοινωνικής ψυχολογίας των διαπροσωπικών σχέσεων. Η μελέτη των διαπροσωπικών σχέσεων και των συναισθημάτων έχουν προχωρήσει παράλληλα τόσο σε εννοιολογικό όσο και σε μεθοδολογικό επίπεδο (Bradbury & Fincham, 1988. Fitness & Strongman, 1991) και αυτό είχε ως συνέπεια την ανάπτυξη διαφορετικών μεθοδολογικών προσεγγίσεων για την εκτίμηση της ακρίβειας της μη-λεκτικής επικοινωνίας του συναισθήματος. Στην παρούσα εργασία, μετά από μια κριτική παρουσίαση των πιο σημαντικών μεθόδων εκτίμησης της επικοινωνίας του συναισθήματος, παρουσιάζεται μια νέα μέθοδος, η Μέθοδος Εκτίμησης της Ακρίβειας στη Μη-λεκτική Επικοινωνία του Συναισθήματος (MEAMEΣ), η οποία κατασκευάστηκε με στόχο να βελτιώσει τις υπάρχουσες μεθόδους, ενσωματώνοντας εννοιολογικά και μεθοδολογικά στοιχεία τόσο από την περιοχή των διαπροσωπικών σχέσεων όσο και από αυτήν των συναισθημάτων.

Αρχικά, στην παρούσα εργασία, συζητούνται θεωρητικές προσεγγίσεις για την επικοινωνία του συναισθήματος και ακολουθεί μια επισκόπηση των βασικών μεθόδων για τη μελέτη της μη-λεκτικής επικοινωνίας του συναισθήματος στις διαπροσωπικές σχέσεις. Από την επισκόπηση αυτή αναδεικνύεται μια σειρά μεθοδολογικών περιορισμών που αφορούν: (α) το γεγονός ότι οι υπάρχουσες μέθοδοι εστιάζουν περισσότερο σε συμβολικές, και όχι σε θυμικές, πλευρές της επικοινωνίας του συναισθήματος, (β) το βαθμό που οι υπάρχουσες μέθοδοι ενέχουν έγκυρες διαδικασίες πρόκλησης συναισθημάτων, και (γ) προβλήματα στη διαδικασία εκτίμησης της ακρίβειας της συναισθηματικής επικοινωνίας του ζευγαριού. Τα κενά αυτά προσπαθεί να καλύψει η MEAMEΣ. Στόχος της εργασίας αυτής είναι

---

¹ Emotion.

να παρουσιάσει αποτελέσματα σχετικά με τη δομική και τη διακρίνουσα εγκυρότητα της MEAMEΣ.

Προς έναν ορισμό του συναισθήματος: Από το ατομικό στο διαπροσωπικό

Η μελέτη των συναισθημάτων έχει προοδεύσει σημαντικά σε σχέση με αρχικές θεωρητικές προσεγγίσεις που εξίσωναν τα συναισθήματα με ένστικτα (McDougall, 1908) ή με αποκλειστικά ενδοατομικές φυσιολογικές διεργασίες (Cannon, 1927). Σε αντίθεση με παλαιότερες θεωρητικές προσεγγίσεις που θεωρούσαν τα συναισθήματα ως ενδοατομικά φαινόμενα (Lang, 1984. Power & Dalgleish, 1997), μια ολοκληρωμένη θεώρηση του συναισθήματος θα πρέπει να συμπεριλάβει και τις κοινωνικές πλευρές έκφρασης και κατανόησης των συναισθηματικών διεργασιών. Για παράδειγμα, ο Parkinson (1995) προτείνει ένα θεωρητικό πλαίσιο που εξισώνει το συναίσθημα με τη διαπροσωπική επικοινωνία και την κοινωνική αλληλεπίδραση. Αυτή η προσέγγιση υιοθετεί την οπτική του George Herbert Mead (1934) για το συναίσθημα ως διαπροσωπικό φαινόμενο, η οποία με τη σειρά της επηρεάστηκε από τους ισχυρισμούς του Darwin (1872) για τη λειτουργία της συναισθηματικής έκφρασης ως κοινωνιο-βιολογικής αναγκαιότητας. Η κοινωνική-επικοινωνιακή λειτουργία του συναισθήματος έχει επίσης αναδειχθεί στο έργο του Ekman για την έκφραση των συναισθημάτων μέσα από τις εκφράσεις του προσώπου (Ekman, 1997). Μάλιστα, παρόλο που στο σύνολό του το έργο του Ekman εστίασε στο ενδοατομικό επίπεδο ανάλυσης, τόσο ο ίδιος όσο και συνεργάτες του έχουν τονίσει ότι η μελέτη του συναισθήματος στην κοινωνική αλληλεπίδραση μπορεί να οδηγήσει σε μια σειρά από σημαντικές συνεισφορές στην κατανόηση κοινωνικών φαινομένων (π.χ., Ekman, Friesen, & Ellsworth, 1972).

Προς έναν ορισμό της επικοινωνίας του συναισθήματος

Ένας ορισμός, και πολύ περισσότερο, ένας λειτουργικός ορισμός της επικοινωνίας του συναισθήματος ενέχει τη δυσκολία ότι αναφέρεται σε φαινόμενα που δρουν ταυτόχρονα στο ενδοατομικό και στο διαπροσωπικό επίπεδο ανάλυσης (Guthrie & Noller, 1988. Hinde, 1995).

Πολλοί θεωρητικοί του συναισθήματος συμφωνούν ότι το συναίσθημα εξυπηρετεί ενδογενείς επικοινωνιακές και κοινωνικές λειτουργίες. Πιο συγκεκριμένα, για την ψυχοκοινωνιοβιολογική προσέγγιση (Buck, 1984. Ekman, 1997), η έκφραση συναισθημάτων και, ειδικότερα, η έκφραση

ορισμένων βασικών κατηγοριών συναισθημάτων (όπως η χαρά, η λύπη, ο φόβος, ο θυμός, η έκπληξη, η απέχθεια) αποτελεί μια σημαντική ψυχολογική παράμετρο σε μια αλυσίδα ψυχολογικών διαδικασιών που 'πυροδοτούνται' με την έναρξη βίωσης του συναισθήματος.

Υπό αυτή την οπτική, η επικοινωνία του συναισθήματος εμπλέκει διεργασίες διαπροσωπικής επικοινωνίας με ενδοατομικές πλευρές έκφρασης και ρύθμισης του συναισθήματος. Η θεώρηση αυτή είναι σύμφωνη με μια συγκεκριμένη προσέγγιση της 'επικοινωνίας', η οποία υποστηρίζει ότι αυτό συμβαίνει «όποτε η συμπεριφορά ενός ατόμου (του 'πομπού') επηρεάζει τη συμπεριφορά ενός άλλου ατόμου (του 'δέκτη')» (Buck, 1984, σ. 4). Η προσέγγιση αυτή τονίζει επιπλέον τις ενδοατομικές πλευρές του συναισθήματος και της "προς τα έξω" επικοινωνίας του. Οι εκφράσεις του προσώπου, για παράδειγμα, εξηγούνται πρωταρχικά ως εκφράσεις εσωτερικών συναισθηματικών καταστάσεων που έχουν αντίκτυπο στην κοινωνική αλληλεπίδραση και στη γενικότερη κοινωνική συμπεριφορά.

Όμως, εκτός από συμπεριφορά "από μέσα προς τα έξω", η επικοινωνία του συναισθήματος έχει εξεταστεί και ως πρόθεση που επικοινωνείται εκούσια ή ακούσια. Η προσέγγιση της Κοινωνικής Επικοινωνίας (Chovil, 1997) τονίζει τη σημασία που έχει το πλαίσιο αναφοράς στη συναισθηματική επικοινωνία. Κοινωνικοί ψυχολόγοι που ακολουθούν αυτή την προσέγγιση τονίζουν το νόημα και την πρόθεση στην επικοινωνία ορίζοντάς την, για παράδειγμα, ως «ανταλλαγή μηνυμάτων ανάμεσα σε δύο ή περισσότερους συμμετέχοντες που χαρακτηρίζεται από εμπρόθετη, συνειδητή (σε κάποιο επίπεδο ενημερότητας) χρήση ενός κοινά κατανοητού συστήματος» (Hewstone, Stroebe, Codol, & Stephenson, 1988, σ. 446).

Η έμφαση σε συμπεριφορικές ή νοητικές πλευρές της επικοινωνίας του συναισθήματος αντιστοιχεί στη διάκριση που κάνει ο Fiske (1990) ανάμεσα στους παραστατικούς και αναπαραστατικούς κώδικες επικοινωνίας. Οι παραστατικοί κώδικες² περιορίζονται στην πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνία ή όταν 'πομπός' και 'δέκτης' βρίσκονται στον ίδιο χώρο και χρόνο, ενώ οι αναπαραστατικοί κώδικες αναφέρονται σε ερμηνευτικές, περισσότερο συμβολικές και γνωστικές, πλευρές της αλληλεπίδρασης. Μια παρόμοια διάκριση επιχειρείται από τους Gottman και Levenson (1986) για την επικοινωνία του συναισθήματος στις διαπροσωπικές σχέσεις. Οι ερευνητές αυτοί κάνουν τη διάκριση ανάμεσα σε φυσικά χαρακτηριστικά και πολιτισμικούς παράγοντες της συναισθηματικής επικοινωνίας στις

² presentational and representational codes.

διαπροσωπικές σχέσεις. Τα φυσικά χαρακτηριστικά αφορούν κυρίως ενδοατομικές πλευρές της συναισθηματικής έκφρασης και επικοινωνίας, ενώ οι πολιτισμικοί παράγοντες αφορούν περισσότερο χαρακτηριστικά του πλαισίου όπως, για παράδειγμα, ο εαυτός, η διαπροσωπική σχέση, η κουλτούρα κ.λπ. Επίσης, οι Koerner και Fitzpatrick (2002) έκαναν προσφάτως τη διάκριση ανάμεσα σε συναισθήματα στη διαπροσωπική επικοινωνία τα οποία αντανακλούν σχεσιακούς παράγοντες και συναισθήματα τα οποία δεν αντανακλούν σχεσιακούς παράγοντες. Για παράδειγμα, η θετική διάθεση που εκφράζει ο ένας σύντροφος στον άλλο μπορεί να προέρχεται από παράγοντες έξω από τη σχέση (κάτι ευχάριστο που έγινε στην εργασία) ή παράγοντες μέσα στη σχέση (ο/η σύντροφος εξέφρασε κάτι θετικό για τη μεταξύ τους σχέση).

Απαραίτητη για την κατανόηση του τι επικοινωνείται στην επικοινωνία του συναισθήματος είναι και η διάκριση ανάμεσα στα γνωστικά και στα θυμικά³ στοιχεία του συναισθήματος. Σύμφωνα με τον Bedford (1956), τα συναισθήματα αφορούν υποκειμενικές διεργασίες που ενέχουν κάποιο σκοπό (δηλαδή, όταν κάποιος φοβάται κάτι, αυτό γίνεται με κάποιο απώτερο σκοπό) και εννοιολογικά το συναίσθημα θα πρέπει να διακριθεί από αυτό-καθαυτό το γεγονός που προκαλεί το συναίσθημα. Από μια αναπαραστατική-γνωστική σκοπιά, τα συναισθήματα αφορούν κυρίως υποκειμενικές αντιδράσεις σε ένα σημαντικό γεγονός, αποτιμήσεις του γεγονότος και όχι το γεγονός αυτό-καθαυτό. Αντιστοίχως, οι θυμικές πλευρές του συναισθήματος αφορούν την ποιότητα της υποκειμενικής εμπειρίας που το συνοδεύει, δηλαδή εμπειρίες “στο πρώτο πρόσωπο” (Lambie & Marcel, 2002). Η υποκειμενική εμπειρία του συναισθήματος συνήθως γίνεται κατανοητή με όρους “αρνητική-θετική” ως προς το σθένος και “χαμηλή-υψηλή” ως προς την ένταση (Russell & Carroll, 1999). Επιπλέον, τα συναισθήματα συνδέονται στενά με τάσεις για δράση και με ψυχοφυσιολογικούς ή/και συμπεριφορικούς δείκτες διέγερσης και δομών του κεντρικού νευρικού συστήματος (Frijda, 1986. Panksepp, 1992).

Υπό την οπτική των “από κάτω προς τα πάνω” θεωριών⁴, το θυμικό στοιχείο είναι αυτό που διακρίνει τα συναισθήματα από άλλες γνωστικές εννοιολογικές κατασκευές. Ο όρος “θυμικός” ή “θυμική κατάσταση” αναφέρεται έτσι περισσότερο σε ψυχοφυσιολογικά φαινόμενα και σε πλευρές του συναισθήματος που έχουν να κάνουν με τη βίωσή του (Fitness &

³ Affective (βλ. Ευκλείδη, Κάντα, & Λεονταρή, 2000).

⁴ Bottom-up theories.

Strongman, 1991). Θυμικού τύπου φαινόμενα αφορούν το τι συμβαίνει στον οργανισμό σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή (κατάσταση του σώματος, διάθεση, κ.λπ.). Ακόμη και γνωστικές θεωρίες “από επάνω προς τα κάτω”⁵ (π.χ., η προσέγγιση των προτύπων ως προς το συναίσθημα των Shaver, Schwartz, Kirson, & O’Connor, 1987) τονίζουν τη σημασία που έχουν οι θυμικού τύπου διεργασίες στην εκτίμηση του συναισθήματος ως θετικού ή αρνητικού (σθένος του συναισθήματος). Βέβαια, το ζήτημα της προτεραιότητας των γνωστικών έναντι των θυμικών πλευρών του συναισθήματος αποτέλεσε και αποτελεί ένα κεντρικό θέμα αντιπαράθεσης (Lazarus, 1991. Ortony, Clore, & Collins, 1988. Zajonc, 1980) το οποίο, όμως, είναι έξω από τους στόχους της παρούσας εργασίας.

Με βάση τα παραπάνω, μια ολοκληρωμένη ανάλυση της μη-λεκτικής επικοινωνίας του συναισθήματος θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει τόσο τη συνδεδεμένη με το συναίσθημα συμπεριφορά που εκδηλώνεται από τους συμμετέχοντες κατά την αλληλεπίδρασή τους όσο και το νόημα που έχει η συγκεκριμένη συμπεριφορά για κάθε έναν από τους επικοινωνούντες. Σε ό,τι αφορά την επικοινωνία του συναισθήματος είναι εύλογο ότι η ακρίβεια της εκτίμησης θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει και να διαχωρίζει τα γνωστικά από τα θυμικά χαρακτηριστικά του συναισθήματος όπως αυτά εκφράζονται από τον ‘πομπό’ και όπως αυτά προσλαμβάνονται από το ‘δέκτη’. Όπως θα διαφανεί από την κριτική ανασκόπηση της βιβλιογραφίας που σχετίζεται με τη μη-λεκτική επικοινωνία του συναισθήματος στις διαπροσωπικές σχέσεις, που ακολουθεί, οι επικρατέστερες μεθοδολογικές προσεγγίσεις στην εκτίμησή της δίνουν έμφαση κυρίως σε αναπαραστατικές πλευρές του συναισθήματος (π.χ., πώς γίνεται κατανοητό το συναίσθημα) και σε συντελεστικές εκφράσεις⁶ στην επικοινωνία, δηλαδή τι αποσκοπεί να πετύχει το άτομο μέσα από την έκφραση του συναισθήματος (Noller, 1980). Η νέα μέθοδος εκτίμησης της μη-λεκτικής επικοινωνίας του συναισθήματος που παρουσιάζεται σε αυτή την εργασία έχει ως στόχο να βελτιώσει τις υπάρχουσες μεθόδους εστιάζοντας στην εκτίμηση των θυμικών πλευρών του συναισθήματος που επικοινωνείται στα ζευγάρια.

---

⁵ Top-down theories.

⁶ Instrumental expressions.

Μέθοδοι εκτίμησης της επικοινωνίας του συναισθήματος με βάση τις συμβολικές-σχεσιακές πλευρές της

Η πλειονότητα των μεθόδων εκτίμησης της συναισθηματικής επικοινωνίας στις διαπροσωπικές σχέσεις επικεντρώνονται σε συμβολικούς-πολιτισμικούς παράγοντες που διαμορφώνουν κυρίως το πλαίσιο των διαπροσωπικών σχέσεων. Σκοπός των μεθόδων αυτών είναι να εξετάσουν αν, και πώς, η συναισθηματική επικοινωνία μπορεί να προσφέρει χρήσιμες πληροφορίες για το πλαίσιο αυτό (π.χ., κατά πόσο η καλή ή κακή μη-λεκτική επικοινωνία μπορεί να διαχωρίσει ζευγάρια με υψηλά ή χαμηλά επίπεδα ικανοποίησης από τις διαπροσωπικές τους σχέσεις. Βλ. Noller, 1984).

Ιστορικά, οι μέθοδοι που εξέτασαν το συναίσθημα στο πλαίσιο της διαπροσωπικής επικοινωνίας αναπτύχθηκαν ως απάντηση σε κοινωνιολογικές έρευνες των προηγούμενων δεκαετιών, οι οποίες χρησιμοποιούσαν σχεδόν αποκλειστικά μεθόδους αυτο-αναφοράς (Bradbury & Fincham, 1989). Στόχος αυτής της ερευνητικής προσέγγισης ήταν να ελεγχθούν υποθέσεις σχετικά με τα συναισθηματικά χαρακτηριστικά τα οποία διαφοροποιούν ζευγάρια με χαμηλά και υψηλά επίπεδα ικανοποίησης από τη σχέση τους. Για παράδειγμα, οι Rausch, Barry, Hertel, και Swain (1974) ανέπτυξαν την τεχνική αυτοσχεδιασμού⁷, στο πλαίσιο της οποίας κατέγραφαν ηχητικά την αλληλεπίδραση των ζευγαριών σε ημι-νατουραλιστικές συνθήκες διαπροσωπικών συγκρούσεων. Η συνομιλία απομαγνητοφωνούνταν και το κείμενο της κάθε συνομιλίας αξιολογούνταν από εξωτερικούς κριτές με βάση ένα σύστημα έξι κατηγοριών, το οποίο έπαιρνε υπόψη συναισθηματικές, γνωστικές, και συμπεριφορικές πλευρές της αλληλεπίδρασης (π.χ., λεκτικές πρακτικές, λεκτικές πρακτικές επίλυσης της σύγκρουσης, πρακτικές απόρριψης, κατευνασμού κ.λπ.).

Αργότερα, ο Gottman (1979) ανέπτυξε το Σύστημα Βαθμολόγησης της Αλληλεπίδρασης Ζευγαριών (Couples Interaction Scoring System, CISS), το οποίο επικεντρώνεται στην εκτίμηση της αλληλεπίδρασης στις εκφραστικές πλευρές του συναισθήματος κατά την αλληλεπίδραση: εκφράσεις προσώπου, τόνο της φωνής, και στάση του σώματος. Ένα παρόμοιο σύστημα εκτίμησης κατασκευάστηκε και από τους Julien, Markman, και Lindhal (1989), το οποίο ονομάζεται Σύστημα Κωδικοποίησης Διαστάσεων της Διαπροσωπικής Αλληλεπίδρασης (Interactional Dimensions Coding System, IDCS). Το σύστημα αυτό επικεντρώνει την εκτίμηση της αλληλεπίδρασης

⁷Improvisation technique.

στην παρουσία αρνητικού συναισθήματος και σε συγκρουσιακά μοτίβα της αλληλεπίδρασης στο ζευγάρι. Εξωτερικοί κριτές αξιολογούν το αρνητικό συναίσθημα με βάση λεκτικά και μη λεκτικά στοιχεία της συμπεριφοράς των συμμετεχόντων (π.χ., στάση του σώματος, εκφράσεις προσώπου). Η διαφορά του CISS από το IDCS είναι ότι στο τελευταίο, οι εξωτερικοί κριτές αξιολογούν εκείνα τα λεκτικά μηνύματα του συμμετέχοντα τα οποία υπονοούν κριτική ή απόρριψη του άλλου.

Μέθοδοι όπως το CISS και το IDCS προωθούν μίαν εξωτερική κατανόηση του συναισθήματος στη διαπροσωπική αλληλεπίδραση (Olson, 1977). Όμως η μελέτη του συναισθήματος, όπως κάθε άλλο φαινόμενο στο πλαίσιο της διαπροσωπικής αλληλεπίδρασης, ενέχει τουλάχιστον δύο στοιχεία: τις πλευρές της επικοινωνίας που αφορούν τα δρώντα υποκείμενα (δηλαδή το ζευγάρι) και εκείνες τις πλευρές της επικοινωνίας που αφορούν τον παρατηρητή της επικοινωνίας. Συνεπώς, οι μεθοδολογίες για τη μελέτη του συναισθήματος κατά τη διαπροσωπική αλληλεπίδραση στις στενές προσωπικές σχέσεις μπορούν, επίσης, να διακριθούν με βάση το αν η εκτίμηση του συναισθήματος γίνεται από τους ίδιους τους συμμετέχοντες στη διαπροσωπική αλληλεπίδραση ή από εξωτερικούς παρατηρητές. Ένας επιπλέον περιορισμός και στις δύο μεθόδους είναι ότι δεν ακολουθείται μια έγκυρη μέθοδος πρόκλησης συναισθήματος αλλά προτιμάται η σε πλαίσιο (συνήθως συγκρουσιακό) αποτίμηση της συναισθηματικής εμπειρίας κάθε μέλους του ζευγαριού.

Ως επακόλουθο των παραπάνω μεθοδολογικών περιορισμών, αναπτύχθηκαν προοδευτικά μια σειρά από ημι-πειραματικές διαδικασίες που εξετάζουν τις αντιλήψεις των ίδιων των μελών του ζευγαριού για τη διαπροσωπική τους αλληλεπίδραση. Μια πρώτη τέτοια τεχνική μελέτης της αλληλεπίδρασης του ζευγαριού ήταν η Τράπεζα Συνομιλίας⁸ των Gottman, Markman, και Notarius (1977). Η Τράπεζα Συνομιλίας εμπλέκει το ζευγάρι σε συζήτηση ορισμένου χρόνου (συνήθως ενός τετάρτου της ώρας), η οποία έχει ως αντικείμενό της ένα συγκρουσιακό ζήτημα. Το κάθε μέλος του ζευγαριού, το οποίο δρα ως 'πομπός', αξιολογεί πρώτα πώς εννοούσε ο/η ίδιος/α το λεκτικό του μήνυμα (θετικό ή αρνητικό). Στη συνέχεια, ο 'δέκτης' αφού αξιολογήσει την επίδραση που είχε το μήνυμα του 'πομπού' σε αυτόν/ή, προχωρεί σε απάντηση στο λεκτικό μήνυμα του 'πομπού' και στην αξιολόγηση της απάντησης αυτής-καθ'αυτής. Βέλτιστη επικοινωνία σύμφωνα με αυτό το σύστημα επιτυγχάνεται όταν συμπίπτουν οι αξιολογήσεις 'πομπού' και 'δέκτη'. Εννοιολογικά, η μέθοδος αυτή στηρίζεται σε μια θεώρηση της επικοινωνίας ως αλ-

⁸ Talk-table.

ληλουχίας δράσεων και αντιδράσεων, η οποία ενέχει τη διάκριση ανάμεσα στην πρόθεση, το μήνυμα, και την επίδραση του μηνύματος του 'πομπού' στο 'δέκτη'. Οι μελέτες του Gottman έχουν δείξει ότι η ικανοποίηση του/της συζύγου από τη σχέση του δεν αφορά την πρόθεση του μηνύματος του συντρόφου-πομπού, αλλά περισσότερο την ερμηνεία του μηνύματος από το σύντροφο-δέκτη (Gottman, 1979. Gottman et al., 1977).

Ένα λιγότερο τεχνητό έργο για την εκτίμηση της μη-λεκτικής επικοινωνίας σε ζευγάρια είναι το Παράδειγμα του Τυπικού Περιεχομένου (Standard Content Paradigm, SCP), το οποίο αναπτύχθηκε από τη Noller (1980, 1984). Βασίζεται σε ένα έργο που σχεδιάστηκε αρχικά από τον Kahn (1970), και το οποίο αφορούσε την αποστολή και πρόσληψη αμφίσημων μηνυμάτων από τους δύο συζύγους. Στο SCP, έργο του κάθε συζύγου είναι να εκφράσει ένα αμφίσημο λεκτικό μήνυμα στο/στη σύζυγο ('δέκτη') με τέτοιο τρόπο ώστε τόσο το λεκτικό όσο και το μη-λεκτικό μέρος του μηνύματος να εκφράζουν μια συγκεκριμένη πρόθεση. Το λεκτικό μέρος (περιεχόμενο) του μηνύματος ελέγχεται πειραματικά με το να υπάρχει η δυνατότητα επιλογής ανάμεσα σε ήδη προετοιμασμένα μηνύματα από τα οποία ο 'πομπός' είναι ελεύθερος να επιλέξει το ένα. Αυτό που αφήνεται ελεύθερο από τον ερευνητή είναι ο τρόπος εκφοράς του λεκτικού μηνύματος από τον 'πομπό'. Τέλος, ο 'δέκτης' καλείται να μαντέψει την πρόθεση του 'πομπού'. Έτσι, το SCP μετρά το ρόλο που παίζουν στην επικοινωνία μη-λεκτικά ή παραγλωσσικά σήματα τόσο από την πλευρά του 'πομπού' όσο και του 'δέκτη'.

Η έρευνα για τη μη-λεκτική συμπεριφορά και την επικοινωνία ήταν αποτελεσματική ως προς την επίτευξη στόχων που είχαν να κάνουν με τη διερεύνηση εφαρμοσμένων ζητημάτων: δηλαδή να παρατηρήσει μοτίβα μη-λεκτικής συμπεριφοράς και επικοινωνίας που μπορούν να διακρίνουν τα λειτουργικά από τα μη λειτουργικά ζευγάρια. Έτσι, η διάκριση που έκαναν αυτές οι προσεγγίσεις ανάμεσα στο λεκτικό και στο μη-λεκτικό μέρος του μηνύματος επηρεάστηκε πολύ από συστημικές προσεγγίσεις και ιδιαίτερα από τη διάκριση ανάμεσα σε 'αναλογικές' και 'ψηφιακές' πλευρές της επικοινωνίας (Bateson, 1958. Watzlawick et al., 1967). Όμως οι μελετητές των μη-λεκτικών πλευρών της διαπροσωπικής επικοινωνίας απέφευγαν τη διάκριση των πλευρών της μη-λεκτικής επικοινωνίας σε ενδοατομικές θυμικές πλευρές του συναισθήματος και σε συμβολικές-συντελεστικές πλευρές του συναισθήματος. Ο Gottman (1979), για παράδειγμα, ορίζει γενικόλογα τα μη-λεκτικά μηνύματα ως «συμπεριφορές κατά τη διάρκεια ανταλλαγής μηνυμάτων» (σ. 79). Αυτός ο ορισμός συμπεριλαμβάνει κάθε συμπεριφορικό ή επικοινωνιακό σήμα που δεν είναι λεκτικό. Είναι αξιοσημείωτο ότι η συστημική προσέγγιση

γηση στην επικοινωνία έχει γίνει αντικείμενο επικρίσεων για το ότι δίνει έμφαση σε πληροφοριακές πλευρές της επικοινωνίας και για το ότι αγνοεί θυμικές και συναισθηματικές πλευρές (Greenberg & Johnson, 1988).

Σύμφωνα με την ανάλυση που κάναμε προηγουμένως είναι σημαντικό να διακρίνει κανείς πλευρές της επικοινωνίας του συναισθήματος που εκφράζουν θυμικές-ενδοατομικές καταστάσεις του 'πομπού' από τις πλευρές εκείνες που εκφράζουν πρόθεση. Για παράδειγμα, στο SCP η μη-λεκτική συμπεριφορά αφορά κυρίως παραγλωσσικά ή/και μη-λεκτικά μηνύματα που συνιστούν συντελεστικές εκφράσεις, όπως φωνητικές εκφράσεις (π.χ., η χρήση υψηλού εκφραστικού τόνου για να υποδηλωθεί η σχεσιακή εγγύτητα) ή συνδυασμό φωνητικών εκφράσεων και εκφράσεων του προσώπου, δηλαδή εκφράσεις που μεταδίδουν την πρόθεση του 'πομπού' για τροποποίηση της συμπεριφοράς του 'δέκτη'. Οι συντελεστικές εκφράσεις σύμφωνα με τον Frijda (1989, σ. 212), «δεν επικοινωνούν συναισθήματα, δεν πληροφορούν τους άλλους για την εσωτερική κατάσταση κάποιου, αλλά για τις επιθυμίες και τις προθέσεις κάποιου... Λειτουργούν ως χειρονομίες κατευνασμού». Συναισθηματικές εκφράσεις που εκφέρουν πρόθεση «δε μεταφέρουν πληροφορίες για τη θυμική κατάσταση του ατόμου που τις εκφράζει, αλλά σκοπός τους είναι να επηρεάσουν τη συμπεριφορά των άλλων και όχι να προωθήσουν την κατανόηση» (Frijda, 1986, σ. 60). Έτσι, οι παραγλωσσικές και γενικότερα οι εμπρόθετες μη-λεκτικές συμπεριφορές, έχουν ως στόχο τη ρύθμιση της συμπεριφοράς του 'δέκτη' ώστε να εναρμονίζεται με το περιβάλλον, τη ρύθμιση της διαπροσωπικής αλληλεπίδρασης και την επιρροή πάνω στη συμπεριφορά του άλλου ατόμου. Υπό αυτή την οπτική, οι μέθοδοι εκτίμησης της μη-λεκτικής επικοινωνίας του συναισθήματος που στηρίζονται αποκλειστικά σε μη-λεκτικές συμπεριφορές, δεν επιτρέπουν τη μελέτη των επικοινωνιακών πλευρών των συναισθημάτων και της θυμικής κατάστασης.

Μέθοδοι εκτίμησης της επικοινωνίας του συναισθήματος με βάση τις ενδοατομικές πλευρές της

Μια μέθοδος εκτίμησης της επικοινωνίας του συναισθήματος που δίνει έμφαση σε ενδοατομικές και θυμικές πλευρές του συναισθήματος είναι το Παράδειγμα της Προβολής Διαφανειών (The Slide-Viewing Paradigm, SVP, Buck, 1979, 1985). Ο Buck (1984) διέκρινε ανάμεσα σε συμβολικές και αυθόρμητες πλευρές της συναισθηματικής επικοινωνίας. Αυτή η διάκριση βασίζεται στην αναπτυξιακή-συμβολική θεωρία για το συναίσθημα και την αυθόρμητη έκφρασή του (Buck, 1984). Η συμβολική έκφραση του συναισθή-

ματος (όπως στις μεθόδους του Τυπικού Παραδείγματος Περιεχομένου και της Τράπεζας Συνομιλίας) λειτουργεί στη βάση κοινωνικών κανόνων και ρόλων. Η αυθόρμητη έκφραση του συναισθήματος, από την άλλη, είναι ανεξάρτητη από το κοινωνικό πλαίσιο καθώς δεν εξυπηρετεί κοινωνικούς κανόνες ή στόχους, αλλά βασίζεται κυρίως σε εσωτερικές, μαθημένες φυσιολογικές αντιδράσεις προς ερεθίσματα που πυροδοτούν συναισθήματα.

Ο Buck ανέπτυξε το SVP για να μελετήσει την αυθόρμητη έκφραση του συναισθήματος στο ατομικό επίπεδο και το ρόλο της στην επικοινωνία του συναισθήματος στις διαπροσωπικές σχέσεις. Το έργο αποτελείται από τη φάση πυροδότησης της συναισθηματικής έκφρασης, κατά την οποία ο 'πομπός' παρατηρεί μια σειρά από φωτογραφίες που απεικονίζουν αρνητικώς ή θετικώς συναισθηματικά φορτισμένα θέματα (π.χ., το πρόσωπο ενός μωρού, ένα καμένο πρόσωπο, τοπία κ.λπ.). Στη συνέχεια καλείται να εκτιμήσει τα συναισθήματα που του προκάλεσε η κάθε φωτογραφία σε μία κλίμακα που αφορά πόσο θετικό ή αρνητικό ήταν το συναίσθημα που βίωσε. Παράλληλα, οι εκφράσεις του προσώπου του 'πομπού' μεταδίδονται (χωρίς ο ίδιος ο 'πομπός' να το γνωρίζει) σε ένα διπλανό δωμάτιο όπου βρίσκεται ο 'δέκτης', ο οποίος καλείται να εκτιμήσει: (α) τι είδους φωτογραφία βλέπει ο 'πομπός', και (β) ποια είναι η θυμική του αντίδραση. Η ακρίβεια στην επικοινωνία καθορίζεται από τον αριθμό των φωτογραφιών που θα εκτιμήσει σωστά ο 'δέκτης' και από τη συσχέτιση ανάμεσα στη θυμική κατάσταση που αναφέρει ο 'πομπός' και αυτήν που εκτιμά ο 'δέκτης'.

Το SVP δίνει έμφαση σε εκείνες τις πλευρές του συναισθήματος που έχουν να κάνουν με τις ενδοατομικές και τις θυμικές διαστάσεις του συναισθήματος. Η υπόθεση που αποτέλεσε τη βάση αυτού του εργαλείου είναι ότι τα θετικώς ή αρνητικώς συναισθηματικά φορτισμένα ερεθίσματα προκαλούν αντιστοίχως θετικές ή αρνητικές συναισθηματικές αντιδράσεις στον 'πομπό', οι οποίες αποτυπώνονται στις εκφράσεις του προσώπου του. Όμως, πιο πρόσφατες συζητήσεις σχετικά με αυτή την τεχνική έχουν θέσει υπό αμφισβήτηση αυτή την υπόθεση και, ειδικότερα, την άποψη ότι η πρόκληση του συναισθήματος είναι δυνατό να γίνει εκτός συγκεκριμένου κοινωνικού πλαισίου. Μια αναθεώρηση του SVP έδειξε ότι η έκφραση του συναισθήματος ήταν πιο έντονη όταν ο 'πομπός' καλούνταν να περιγράψει το συναίσθημα που βίωνε κατά την έκθεσή του σε κάθε φωτογραφία (Wagner, Buck, & Winterbotham, 1993). Είναι, λοιπόν, πιθανό ότι ακόμη και σε μια μέθοδο όπως το SVP που έχει ως στόχο να μετρήσει αυθόρμητα ενδοατομικά συναισθήματα, οι συναισθηματικές εκφράσεις να μην είναι ανεξάρτητες από το πλαίσιο μέσα στο οποίο εμφανίζονται (Salovey & Rodin, 1985).

Η Μέθοδος Εκτίμησης της Ακρίβειας στη Μη-λεκτική Επικοινωνία Συναισθήματος (MEAMES)

Με βάση την παραπάνω επισκόπηση της βιβλιογραφίας, μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι πολλές από τις υπάρχουσες μεθόδους για την εκτίμηση της ακρίβειας στη συναισθηματική επικοινωνία στα ζευγάρια δεν εκτιμούν άμεσα τις συναισθηματικές πλευρές του συναισθήματος αλλά κυρίως τις συμβολικές πλευρές του συναισθήματος, οι οποίες απορρέουν από ρόλους και κανόνες που διέπουν την αλληλεπίδραση και τη σχέση του ζευγαριού. Επιπλέον, ακόμη και οι μέθοδοι εκείνες που δίνουν έμφαση στο θυμικό (π.χ., το SVP) ενέχουν μεθοδολογικούς περιορισμούς που αφορούν τον τρόπο πρόκλησης των συναισθημάτων. Γενικά, οι πιο νατουραλιστικές και λιγότερο ελεγχόμενες διαδικασίες ενέχουν περισσότερο φυσικές, αυθόρμητες πλευρές του συναισθήματος (π.χ., τεχνικές αυτοσχεδιασμού που εισήχθησαν από τους Rausch et al., 1974) αλλά είναι πιο δύσκολο να διακρίνει κανείς σε αυτές μεταξύ των καθαρώς θυμικών και των περισσότερο συμβολικών πλευρών του συναισθήματος. Από την άλλη, πειραματικές μέθοδοι χρησιμοποιούν περισσότερο τεχνητές και ελεγχόμενες μεθόδους πρόκλησης του συναισθήματος (π.χ., η Τράπεζα Συνομιλίας και το SVP) αλλά δεν υπάρχει η εγγύηση ότι αυτό που παράγεται είναι ένα γνήσιο συναίσθημα και όχι μια αλλαγή στη διάθεση ή στα επίπεδα στρες ή άγχους. Οι τεχνικές αυτές στηρίζονται στην υπόθεση ότι οι συμμετέχοντες διακατέχονται από ένα σχετικό επίπεδο συναισθηματικής εμπειρίας αλλά αυτό δεν είναι πάντα σίγουρο.

Η Μέθοδος Εκτίμησης της Ακρίβειας στη Μη-λεκτική Επικοινωνία Συναισθήματος (MEAMES) σχεδιάστηκε με στόχο να βελτιώσει τις υπάρχουσες μεθόδους ως προς την πρόκληση και εκτίμηση θυμικών πλευρών του συναισθήματος. Στη MEAMES το συναίσθημα προκαλείται ατομικά αλλά στη συνέχεια ζητείται να εκτιμηθεί διαπροσωπικά. Στη MEAMES το συναίσθημα τόσο ως εμπειρία του 'πομπού' όσο και ως αντίληψη του 'δέκτη' προσεγγίστηκε με όρους του μοντέλου των δύο διαστάσεων όπου διακρίνεται το σθένος (αρνητικό-θετικό) από την ένταση (υψηλή-χαμηλή) του συναισθήματος (π.χ., Russell & Carroll, 1999). Επιπλέον, η MEAMES αποσκοπεί να αντιμετωπίσει πρακτικά και μεθοδολογικά ζητήματα που αφορούν την ακρίβεια στη διαδικασία εκτίμησης στη μη-λεκτική επικοινωνία του συναισθήματος.

Η MEAMES αποτελείται από τρία μέρη: Στο πρώτο μέρος γίνεται πρόκληση θετικών και αρνητικών συναισθημάτων στα πλαίσια μιας ατομικής συνέντευξης με το κάθε μέλος του ζευγαριού. Συγκεκριμένα, ζητείται από

το κάθε μέλος του ζευγαριού να ανακαλέσει έξι αυτοβιογραφικά επεισόδια στα οποία έχει βιώσει τρία θετικά (χαρά, ενθουσιασμό, αγάπη) και τρία αρνητικά συναισθήματα (φόβο, θυμό, ψυχικό πόνο), αντιστοίχως. Οι εκφράσεις του προσώπου του κάθε μέλους του ζευγαριού βιντεοσκοπούνται. Ο λόγος που οι συμμετέχοντες καλούνται να αναβιώσουν βασικά (και όχι κοινωνικά) συναισθήματα σχετίζονται με την έμφαση της ΜΕΑΜΕΣ στις ενδοατομικές πλευρές του συναισθήματος των μελών του ζευγαριού και έχει να κάνει, επίσης, με ζητήματα έντασης της έκφρασης και των σχετικών εκφραστικών δομών στην επικοινωνία του συναισθήματος που συζητήθηκαν στην εισαγωγή αυτού του κεφαλαίου⁹. Παρ' όλα αυτά, εκεί όπου εστιάζεται η μέθοδος είναι η εκτίμηση του σθένους διυποκειμενικά τόσο όπως το βίωσε το ίδιο το άτομο στο οποίο προκαλείται το συναίσθημα αυτό όσο και στο πώς ο 'δέκτης' αντιλαμβάνεται το σθένος¹⁰ (θετικό ή αρνητικό), καθώς και της έντασης (χαμηλή ή υψηλή) των συναισθημάτων όπως τη βίωσε ο 'πομπός'¹¹. Η εκτίμηση του σθένους και της έντασης γίνεται από τον ίδιο το συμμετέχοντα στο τέλος της αφήγησης του κάθε αυτοβιογραφικού επεισοδίου με τη χρήση δύο εννεάβαθμων κλιμάκων.

Στο δεύτερο μέρος, γίνεται από τον ερευνητή η επεξεργασία των βιντεοσκοπημένων εκφράσεων του προσώπου του κάθε μέλους του ζευγαριού. Τέλος, στο τρίτο μέρος, σε κάθε μέλος του ζευγαριού παρουσιάζονται (χωρίς ήχο) οι εκφράσεις του προσώπου του συντρόφου του/της (που λειτουργεί ως 'πομπός') και ο παρατηρητής-σύντροφος (που λειτουργεί ως 'δέκτης') εκτιμά σε κάθε μία από αυτές το σθένος (θετικό ή αρνητικό) και το περιεχόμενο του συναισθήματος (π.χ., χαρά, λύπη, κ.ά., ανάλογα με τα τρία θετικά και αρνητικά αυτοβιογραφικά επεισόδια). Απομονώνεται ο ήχος ώστε να διαπιστωθεί η ικανότητα του 'δέκτη' να αναγνωρίσει το συναισθηματικό σθένος (θετικό-αρνητικό) των εκφράσεων του προσώπου του κάθε επεισοδίου.

Το καινοτόμο στοιχείο αυτής της μεθόδου είναι ο τρόπος με τον οποίο προκαλούνται τα συναισθήματα στους συμμετέχοντες. Τα θετικά και αρνητικά συναισθήματα προκαλούνται στη βάση αυτοβιογραφικών αναμνήσεων και όχι ερεθισμάτων που έχει επιλέξει ο ερευνητής. Η τεχνική πρόκλησης βασίστηκε στη συνέντευξη ανάμνησης¹² (Moore, Underwood, & Rosenhan,

⁹ Διευκρινίζεται εδώ ότι δεν υποστηρίζουμε πως μόνο τα βασικά συναισθήματα έχουν επικοινωνιακή αξία.

¹⁰ Affect valence (βλ. Ευκλείδη, Κάντας, & Λεονταρή, 2002).

¹¹ Η διάκριση ανάμεσα στην ένταση και το σθένος της θυμικής κατάστασης είναι έγκυρη, όπως έδειξε η έρευνα των Sonnemans και Frijda (1995).

¹² Reminiscence interview.

1973). Οι Moore και Isen (1990) αξιολογούν τη συνέντευξη ανάμνησης ως μια από τις τέσσερις πιο διαδεδομένες τεχνικές πρόκλησης θετικών ή αρνητικών θυμικών καταστάσεων σε πειραματικό πλαίσιο με σημαντικά προτερήματα οικολογικής εγκυρότητας έναντι άλλων τεχνικών – όπως, για παράδειγμα, οι εμπειρίες επιτυχίας ή αποτυχίας (Isen, 1970) ή η τεχνική Velten (Velten, 1968) – καθώς συνδυάζει προσωπικές συναισθηματικές εμπειρίες και γνωστικά σχήματα του εαυτού. Από θεωρητική σκοπιά, η ανάκληση προσωπικών εμπειριών αναγνωρίζεται ως μια ισχυρή και οικολογικά έγκυρη τεχνική πρόκλησης θυμικών καταστάσεων (Salovey & Rodin, 1985).

Βεβαίως, το σημαντικό στοιχείο για τη MEAMES είναι το συναίσθημα που εκδηλώνεται στο πρόσωπο. Σύμφωνα με ψυχο-εξελικτικές θεωρίες του συναίσθηματος (Ekman, 1984. Izard, 1977), οι εκφράσεις του προσώπου παίζουν σημαντικό ρόλο στην επικοινωνία του συναίσθηματος και στη ρύθμιση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Οι εκφράσεις του προσώπου στη MEAMES ανταποκρίνονται σε μια θυμική κατάσταση που αφορά προσωπικά βιώματα με θετικά ή αρνητικά συναισθήματα. Η εκτίμηση του σθένους (αρνητικό ή θετικό) του συναίσθηματος εξαρτάται από το πώς ο 'δέκτης' αντιλαμβάνεται τις εκφράσεις του προσώπου του 'πομπού'. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα σε σχέση με το πώς κανείς κρίνει και ερμηνεύει τις συναισθηματικές αντιδράσεις του συντρόφου του. Αν τα συναισθήματα είναι, όπως υποστηρίζει ο Frijda (1986), κυρίως αλλαγές στην ετοιμότητα για δράση, τότε οι πληροφορίες για τον τόνο (ένταση) και την κατεύθυνση της πράξης (προσέγγιση/αποφυγή ανάλογα με το σθένος του συναίσθηματος) είναι πολύ σημαντικές για τη διαπροσωπική αλληλεπίδραση. Η μη-λεκτική επικοινωνία του συναίσθηματος, λοιπόν, στηρίζεται σημαντικά στην έκφραση της θυμικής κατάστασης από τον 'πομπού' και στη δυνατότητα του 'δέκτη' να 'αποκωδικοποιήσει' το σθένος (θετικό ή αρνητικό) του συναίσθηματος του 'πομπού'. Τέλος, η νέα μέθοδος εκτίμησης της ακρίβειας στη μη-λεκτική επικοινωνία του συναίσθηματος υιοθετεί τη διυποκειμενικότητα στη διαπροσωπική επικοινωνία, καθώς οι ίδιοι οι συμμετέχοντες αξιολογούν τα σήματα της κοινωνικής τους αλληλεπίδρασης με βάση γνωστικά σχήματα που είναι κοινά στο ζευγάρι σε αντιδιαστολή με τη χρήση εξωτερικών κριτών, που δεν έχουν γνώση υποκειμενικών πλευρών της σχέσης.

Στόχοι και υποθέσεις της έρευνας

Στην πρώτη αυτή εμπειρική εφαρμογή της MEAMES, κύριο μέλημά μας ήταν να ελεγχθεί, κατ' αρχάς, ο ενδοατομικός χαρακτήρας του συναίσθημα-

τος τόσο κατά την πρόκληση όσο και κατά την εκτίμηση του συναισθήματος. Δηλαδή, να δείχθει ότι οι εκτιμήσεις του συναισθήματος που βιώνει το κάθε μέλος του ζευγαριού ατομικά είναι απόρροια πρόκλησης του συναισθήματος και αντανάκλα προσωπικές εμπειρίες του ατόμου. Αυτό είναι ένα κεντρικό καινοτόμο στοιχείο, όπως προκύπτει από την κριτική επισκόπηση των υπαρχουσών μεθόδων που προηγήθηκε.

Επίσης, όταν για τη διερεύνηση ενός ατομικού χαρακτηριστικού χρησιμοποιούνται δεδομένα από ζευγάρια των οποίων τα μέλη δεν είναι εναλλάξιμα (π.χ., αρσενικά-θηλυκά μέλη ζευγαριών), δημιουργείται πάντοτε το πρόβλημα ότι η εκτίμηση του υπό μελέτη χαρακτηριστικού μπορεί να επηρεάζεται από τη συσχέτιση που υπάρχει ανάμεσα στις δύο μετρήσεις (Griffin & Gonzales, 1995. Kenny, 1994. Kenny & Judd, 1986. Kenny, Kashy, & Cook, 2006). Μια στατιστικώς σημαντική συσχέτιση μεταξύ των εκτιμήσεων που δίνουν τα μέλη του ζευγαριού μπορεί να οδηγήσει σε έλλειψη ανεξαρτησίας των μετρήσεων (κάτι που μπορεί να παραπέμψει σε παραπλανητική σημαντικότητα). Είναι σημαντικό, λοιπόν, να διαπιστωθεί η ανεξαρτησία των μετρήσεων που αφορούν το συναίσθημα τόσο στο πρώτο μέρος της MEAMES (πρόκληση του συναισθήματος) όσο και στο τρίτο μέρος, όταν γίνονται οι εκτιμήσεις από το 'δέκτη' για τη θυμική κατάσταση του 'πομπού'. Η υπόθεση της παρούσας έρευνας ήταν ότι στη MEAMES η αναγνώριση του συναισθήματος του άλλου είναι ανεξάρτητη από το σχεσιακό πλαίσιο, δηλαδή υπάρχει ανεξαρτησία ανάμεσα στις εκτιμήσεις των μελών του ζευγαριού. Οι συγκεκριμένες υποθέσεις της έρευνας ήταν οι εξής:

Αναμέναμε, πρώτον, ότι στη φάση πρόκλησης του συναισθήματος, οι εκτιμήσεις που δίνει το κάθε μέλος του ζευγαριού ('πομπός') για το σθένος και την ένταση των συναισθημάτων του θα είναι ανεξάρτητες από αυτές του συντρόφου του/της, δηλαδή δε θα συσχετίζονται. Συγκεκριμένα, δε θα υπάρχει στατιστικώς σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στη βαθμολογία που δίνει το κάθε μέλος του κάθε ζευγαριού για τον εαυτό του/της, ως προς το συναίσθημα που βίωσε, με την αντίστοιχη βαθμολογία που έδωσε το άλλο μέλος του ζευγαριού, επίσης, για τον εαυτό του/της (Υπόθεση 1α). Η ανεξαρτησία των μετρήσεων ανάμεσα στα μέλη κάθε ζευγαριού θα αντανάκλαται, επίσης, και στις εκτιμήσεις ακρίβειας της αναγνώρισης των συναισθηματικών καταστάσεων του 'πομπού' από το 'δέκτη' κατά την τρίτη φάση της MEAMES (Υπόθεση 1β).

Δεύτερον, για τον έλεγχο της εγκυρότητας εννοιολογικής κατασκευής της MEAMES αναμέναμε (α) ότι οι δείκτες ασύμμετρης κατανομής και τα αποτελέσματα παραγοντικών αναλύσεων των εκτιμήσεων του σθένους και

της έντασης του συναισθήματος από τον 'πομπό' (στη φάση πρόκλησης του συναισθήματος) θα αντανακλούν τη διαφοροποίηση των θετικών από τα αρνητικά συναισθήματα (Υπόθεση 2α). (β) Αναμέναμε, επίσης, ότι θα υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στην εκτίμηση του σθένους και την εκτίμηση της έντασης του συναισθήματος στη φάση πρόκλησης του συναισθήματος για κάθε συναίσθημα χωριστά και με κατεύθυνση υποδηλωτική του θετικού ή αρνητικού σθένους του κάθε συναισθήματος (Υπόθεση 2β).

Τρίτον, για τον έλεγχο της διακρίνουσας εγκυρότητας της ΜΕΑΜΕΣ οι δείκτες ακρίβειας στη μη-λεκτική επικοινωνία του συναισθήματος (κατά την τρίτη φάση της ΜΕΑΜΕΣ) αναμέναμε ότι δε θα συσχετίζονται με κοινωνικές-σχεσιακές μεταβλητές όπως η ψυχολογική εγγύτητα (Υπόθεση 3).

Τέλος, λόγω του ενδοατομικού χαρακτήρα της πρόκλησης του συναισθήματος αναμέναμε ότι δε θα υπάρχουν διαφορές φύλου στις εκτιμήσεις έντασης και σθένους του συναισθήματος (Υπόθεση 4).

ΜΕΘΟΔΟΣ

Συμμετέχοντες

Σαράντα ετεροφυλόφιλα ζευγάρια δέχτηκαν να πάρουν μέρος στην έρευνα μετά από σχετικές ανακοινώσεις κατά τη διάρκεια διαλέξεων σε ένα πανεπιστήμιο της Βόρειας Αγγλίας. Ο σκοπός της μελέτης περιγράφηκε αρχικά ως: «Πώς οι σύντροφοι κατανοούν ο ένας τον άλλο στις στενές διαπροσωπικές τους σχέσεις». Όταν τα ενδιαφερόμενα ζευγάρια επικοινωνούσαν με τον ερευνητή, ενημερώνονταν πως ήταν απαραίτητο οι σύντροφοι να έχουν σχέση για διάστημα τουλάχιστον τεσσάρων μηνών. Ο μέσος όρος διάρκειας των σχέσεων ήταν 14.4 μήνες (εύρος 4-48 μήνες, *T.A.* = 12.01). Ο μέσος όρος ηλικίας των συμμετεχόντων ήταν 23.3 έτη (*T.A.* = 5.88). Τουλάχιστον ένας από τους συντρόφους κάθε ζευγαριού ήταν φοιτητής στο πανεπιστήμιο.

Διαδικασία

Οι συνεντεύξεις έλαβαν χώρα σε ένα άνετο και κατάλληλα επιπλωμένο δωμάτιο. Μία κάμερα ήταν τοποθετημένη στη γωνία του τοίχου, σε απόσταση τριών μέτρων περίπου από την πολυθρόνα του συμμετέχοντος και υπό γωνία 40 περίπου μοιρών από τη γραμμή του οπτικού του πεδίου. Η κάμερα

κατέγραφε σε κοντινό πλάνο το πρόσωπο και τους ώμους του κάθε συμμετέχοντα. Η συνέντευξη παρουσιάστηκε ως μέρος έρευνας για το πώς οι άνθρωποι ανακαλούν και περιγράφουν τις συναισθηματικές τους εμπειρίες:

«Αυτή η σύντομη συνέντευξη εξετάζει το πώς οι άνθρωποι θυμούνται τα θετικά και τα αρνητικά τους συναισθήματα και πώς αισθάνονται όταν μιλούν γι' αυτά. Αυτό που πρόκειται να κάνω είναι να σας ζητήσω να θυμηθείτε κάποια ιδιαίτερη κατάσταση ή γεγονός όπου αισθανθήκατε ένα από τα παρακάτω έξι συναισθήματα. Γι' αυτό παρακαλώ μη βιάζεστε και προσπαθήστε να θυμηθείτε την ιδιαίτερη περίπτωση ή γεγονός όπου αισθανθήκατε αυτό το συναίσθημα. Όταν το ανακαλέσετε θα πρέπει να περιγράψετε με όση περισσότερη λεπτομέρεια γίνεται πώς αισθανθήκατε και τι σας έκανε να αισθανθείτε έτσι. Μετά την περιγραφή του κάθε συναισθήματός σας θα κληθείτε να απαντήσετε σε δύο ερωτήσεις σχετικά με το πώς αισθανθήκατε όσο διηγούσασταν το συναίσθημα. Έχετε κάποια ερώτηση; Λοιπόν, ας ξεκινήσουμε: περιγράψτε με όσο μεγαλύτερη λεπτομέρεια γίνεται τη συγκεκριμένη κατάσταση ή γεγονός όπου αισθανθήκατε: για παράδειγμα... (συναίσθημα)».

Στο πρώτο μέρος εφαρμογής της MEAMES ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να ανακαλέσουν έξι αυτοβιογραφικά επεισόδια που τους είχαν προκαλέσει τρία θετικά και τρία αρνητικά συναισθήματα: *θυμό, ενθουσιασμό, φόβο, αγάπη, ψυχικό πόνο, χαρά*. Τέσσερα από τα συναισθήματα (θυμός, φόβος, χαρά, ενθουσιασμός) περιλαμβάνονται στα βασικά συναισθήματα που περιγράφει ο Ekman (1984), ενώ και η αγάπη θεωρείται από τους Shaver, Morgan, και Wu (1996) ως βασικό συναίσθημα. Αυτές οι οδηγίες αρχικά συγκάλυψαν το σκοπό της μελέτης και επέτρεψαν στους συμμετέχοντες να επικεντρώσουν την προσοχή τους στην ανάκληση και στην περιγραφή συναισθηματικών τους εμπειριών (ο πραγματικός λόγος του έργου αποκάλυφθηκε στους συμμετέχοντες στο τέλος της διαδικασίας και κανένας δεν αρνήθηκε τη συμμετοχή του στο δεύτερο μέρος της διαδικασίας). Η σειρά παρουσίασης των έξι συναισθηματικά φορτισμένων επεισοδίων διατηρήθηκε σταθερή για όλους τους συμμετέχοντες. Επιλέξαμε να μη δώσουμε τυχαία τη σειρά πρόκλησης των συναισθημάτων, καθώς η μέθοδος εστιάζει κυρίως στο σθένος και την ένταση του συναισθήματος και όχι τόσο στο περιεχόμενο του κάθε συναισθήματος.

Οι συμμετέχοντες ενθαρρύνθηκαν να αφηγηθούν λεπτομερώς το κάθε

συναισθηματικά φορτισμένο επεισόδιο. Ο μέσος όρος του χρόνου ανάκλησης και αφήγησης του κάθε επεισοδίου ήταν 3.5 λεπτά περίπου. Στο τέλος της αφήγησης κάθε επεισοδίου, οι ερευνητές ζητούσαν από τους συμμετέχοντες να δηλώσουν πώς ακριβώς ένιωθαν εκείνη τη στιγμή σε δύο εννεάβαθμες κλίμακες που αφορούσαν: (α) το σθένος του κάθε συναισθήματος (πλήρως αρνητικό = -4, ουδέτερο = 0, πλήρως θετικό = +4) και (β) την ένταση του κάθε συναισθήματος βαθμολογούμενη από -4 (καθόλου, π.χ., θυμωμένος) έως +4 (πολύ, π.χ., θυμωμένος). Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι ανάμεσα στις αφηγήσεις δύο γεγονότων μεσολαβούσε χρονικό διάστημα δύο έως τριών λεπτών περίπου, στη διάρκεια του οποίου οι συμμετέχοντες καλούνταν να καταγράψουν και να εκτιμήσουν τα συναισθήματά τους, ενώ ο ερευνητής έκανε κάποιο ουδέτερο σχόλιο προκειμένου να βοηθήσει το συμμετέχοντα να έρθει σε μια όσο το δυνατόν ουδέτερη συναισθηματική κατάσταση.

Στο δεύτερο μέρος εφαρμογής της MEAMES, για κάθε συναισθηματικά φορτισμένο επεισόδιο του οποίου είχε ζητηθεί η ανάκληση και η αφήγηση, απομονωνόταν από τη βιντεοσκοπημένη ταινία της αφήγησης ένα τμήμα διάρκειας 30 δευτερολέπτων, στο οποίο απεικονίζονταν οι εκφράσεις του προσώπου του συμμετέχοντα κατά την αφήγηση του επεισοδίου. Στη συνέχεια το τμήμα αυτό αντιγραφόταν σε άλλη βιντεοκασέτα. Η επεξεργασία του τμήματος αυτού έγινε με δύο κριτήρια ακολουθώντας τη διαδικασία των Moore et al. (1973) και μια πιλοτική μελέτη στην οποία αποσπάσματα συνεντεύξεων από 10 συμμετέχοντες παρουσιάστηκαν σε τρεις εξωτερικούς παρατηρητές. Τα κριτήρια ήταν τα εξής: (α) τα επεξεργασμένα τμήματα πρέπει να προέρχονται από το τελευταίο λεπτό της αφήγησης του επεισοδίου κατά το οποίο οι συμμετέχοντες είναι περισσότερο εκφραστικοί και (β) οι λεκτικές αναφορές να αναφέρονται στο ιδιαίτερο συναίσθημα προς ανάκληση. Για παράδειγμα, αφήγηση επεισοδίου *θυμού*:

«...και έπειτα πήγα να δω το διευθυντή του κέντρου για να του εξηγήσω. Ένοιωσα θυμό σε εκείνη την περίπτωση, γιατί πραγματικά, κατάλαβα ότι είμαι σε ερευνητική θέση και δεν έχω μόνιμη θέση στον οργανισμό, για παράδειγμα, μόνιμος λέκτορας ή κάτι αντίστοιχο».

Στο τρίτο μέρος εφαρμογής της MEAMES οι συμμετέχοντες επισκέφτηκαν ατομικά ξανά το εργαστήριο και κάθισαν μπροστά σε μια οθόνη 14 ιντσών που ήταν συνδεδεμένη με βίντεο. Οι οδηγίες που δόθηκαν στους συμμετέχοντες ανέφεραν ότι θα παρακολουθούσαν έξι συναισθηματικά

φορτισμένα επεισόδια του συντρόφου τους, χωρίς ήχο. Τα έξι επεισόδια παρουσιάστηκαν σε σταθερή ακολουθία (διαφορετική, όμως, από την ακολουθία πρόκλησης) με 10 δευτερόλεπτα παύσης ανάμεσά τους. Ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να παρακολουθήσουν το κάθε επεισόδιο και: (α) να σημειώσουν αν ο σύντροφός τους αισθανόταν ευχάριστα ή δυσάρεστα κατά τη διάρκεια κάθε επεισοδίου (σθένος θυμικής κατάστασης 'πομπού') και (β) να συμπεράνουν από έναν κατάλογο έξι συναισθημάτων το συναίσθημα στο οποίο αναφερόταν το κάθε επεισόδιο του/της συντρόφου τους (περιεχόμενο συναισθήματος). Ακολουθώντας τους κανονισμούς δεοντολογίας της Βρετανικής Ψυχολογικής Εταιρείας ολοκληρώναμε τη διαδικασία με ένα δυνατό θετικό συναίσθημα ώστε να έρθουν οι συμμετέχοντες σε μια θυμική κατάσταση όσο το δυνατόν κοντύτερα σε αυτή στην οποία βρισκόταν κατά την έναρξη της πειραματικής διαδικασίας.

Υπολογισμός των δεικτών ακρίβειας

Με βάση την παραπάνω διαδικασία προκύπτουν δύο βασικοί δείκτες ακρίβειας στη μη-λεκτική επικοινωνία του συναισθήματος: (α) *Ο δείκτης ακρίβειας αναγνώρισης του σθένους του συναισθήματος*¹³, ο οποίος προκύπτει από το άθροισμα των επιτυχών αναγνώρισεων του σθένους. Δηλαδή, δινόταν μια μονάδα για κάθε επεισόδιο για το οποίο η εκτίμηση του 'δέκτη' για το σθένος του συναισθήματος του 'πομπού' βρίσκεται στην ίδια πλευρά της εννεάβαθμης κλίμακας (αρνητικό ή θετικό σθένος) με την αυτο-αναφορά του 'πομπού'. (β) *Ο δείκτης ακρίβειας αναγνώρισης του περιεχομένου του συναισθήματος*¹⁴ (π.χ., χαρά, λύπη, κ.ο.κ.), ο οποίος προκύπτει από το άθροισμα των ορθών αναγνώρισεων του συναισθήματος. Δηλαδή, δινόταν μια μονάδα για κάθε επεισόδιο στο οποίο ο 'δέκτης' αναγνώριζε σωστά το περιεχόμενο του συναισθήματος που είχε κληθεί να ανακαλέσει ο 'πομπός'. Και οι δύο δείκτες έχουν μέγιστη τιμή το έξι.

Άλλες μετρήσεις

Το Ερωτηματολόγιο Εγγύτητας στις Διαπροσωπικές Σχέσεις. Οι Berscheid, Snyder, και Omoto (1989) κατασκεύασαν το Ερωτηματολόγιο Εγγύτητας στις Διαπροσωπικές Σχέσεις (Relationship Closeness Inventory,

¹³ Affect valence decoding accuracy.

¹⁴ Emotion content decoding accuracy.

RCI) προκειμένου να μελετήσουν την υποκειμενική εκτίμηση της εγγύτητας στις διαπροσωπικές σχέσεις. Το RCI βασίζεται στον ορισμό της εγγύτητας των Kelley, Berscheid, Christensen, Harvey, Huston, Levinger, McClintock, Replau, και Peterson (1983), οι οποίοι την περιγράφουν ως υψηλή αλληλεξάρτηση των δραστηριοτήτων δύο ατόμων. Οι Kelley et al. (1983) κατέγραψαν τρεις βασικές διαστάσεις των αλληλεπιδράσεων αυτών: (α) συχνότητα, (β) ποικιλία, και (γ) ισχύ. Στην παρούσα μελέτη χρησιμοποιήθηκαν οι υποκλίμακες της συχνότητας και της ισχύος. Η συχνότητα μετρήθηκε ως το ποσοστό του χρόνου εβδομαδιαίως κατά τον οποίο οι δύο σύντροφοι αλληλεπιδρούν με αναφορά σε καθεμιά από 38 διαφορετικές δραστηριότητες (Cronbach's alpha = .82). Η ισχύς μετρήθηκε με ένα ερωτηματολόγιο 27 ερωτήσεων στις οποίες ζητείται από τους συμμετέχοντες να αξιολογήσουν, βάσει μιας επταβάθμιας κλίμακας από 1 (διαφωνώ πλήρως) έως 7 (συμφωνώ απολύτως), το βαθμό στον οποίο επηρεάζονται σε κάθε έναν από τους αναφερόμενους τομείς από το σύντροφό τους (Cronbach's alpha = .79). Η ψυχολογική εγγύτητα μετρήθηκε αθροίζοντας το μέσο όρο στις δύο αυτές υποκλίμακες (άνδρες $M.O. = 3.97$, $T.A. = .31$, γυναίκες $M.O. = 4.02$, $T.A. = .29$).

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Εκτίμηση της ανεξαρτησίας των μετρήσεων

Για να ελέγξουμε την πρώτη υπόθεσή μας, αυτήν της ανεξαρτησίας των εκτιμήσεων του κάθε συναισθήματος από τον 'πομπό' στη διαδικασία πρόκλησης συναισθήματος, εξετάσαμε πρώτα τις συσχετίσεις των εκτιμήσεων που δίνουν τα μέλη κάθε ζευγαριού για το σθένος και την ένταση του συναισθήματός τους κατά την πρόκλησή του (πρώτο μέρος της MEAMES, Υπόθεση 1α). Σε καμία από τις δώδεκα συσχετίσεις των εκτιμήσεων (τρεις για το σθένος και τρεις για την ένταση ξεχωριστά για τα δύο φύλα, σύνολο 12 συσχετίσεις) ο δείκτης συνάφειας δεν έφτασε σε στατιστικώς σημαντικό επίπεδο ($p > .05$). Στις εννέα συσχετίσεις οι δείκτες ήταν μεταξύ $r = .03$ και $r = .07$ ενώ οι άλλες τρεις κυμαίνονταν από $r = .16$ έως $r = .26$ (η μεγαλύτερη τιμή στην περίπτωση της έντασης του συναισθήματος ψυχικού πόνου).

Για να ελέγξουμε την Υπόθεση 1β εξετάσαμε τη συνάφεια των δύο δεικτών ακρίβειας της μη-λεκτικής επικοινωνίας του συναισθήματος (ακρίβεια στην αναγνώριση του σθένους και στην αναγνώριση του περιεχομένου του συναισθήματος του/της συντρόφου) ανάμεσα στα μέλη του ζευγαριού. Οι

συσχετίσεις ήταν επίσης σε χαμηλά και μη στατιστικώς σημαντικά επίπεδα, από $r = -.07$ ως $r = .13$, $p > .05$.

Αυτά τα αποτελέσματα τόσο από το πρώτο μέρος της MEAMES (πρόκληση του συναισθήματος) όσο και από το τρίτο μέρος της MEAMES (αναγνώριση του συναισθήματος του/της συντρόφου) έδειξαν ότι τόσο οι μετρήσεις που αφορούσαν τη βίωση του συναισθήματος από τον 'πομπό' όσο και την αναγνώριση του συναισθήματος από το 'δέκτη' ήταν ανεξάρτητες μεταξύ τους σε ό,τι αφορά τα μέλη του κάθε ζευγαριού επιβεβαιώνοντας την Υπόθεση 1.

Εγκυρότητα εννοιολογικής κατασκευής της MEAMES

Η εγκυρότητα εννοιολογικής κατασκευής των μετρήσεων κατά τη διαδικασία πρόκλησης του συναισθήματος (Υποθέσεις 2α και 2β) ελέγχθηκε με τέσσερις τρόπους: (α) Με εξέταση των μέσων όρων των κλιμάκων σθένους και έντασης για κάθε συναίσθημα. Αναμέναμε ότι στις αυτο-αναφορές σθένους, οι τιμές θα τείνουν προς τα ανώτερα όρια του θετικού μέρους της εννεάβαθμης κλίμακας για τα θετικά συναισθήματα και προς τα κατώτερα όρια του αρνητικού μέρους για τα αρνητικά συναισθήματα. Αντιθέτως, για τις αυτο-αναφορές έντασης, οι μέσοι όροι, τόσο για τα θετικά όσο και για τα αρνητικά συναισθήματα, θα πρέπει να είναι προς τη θετική μεριά της κλίμακας εφόσον υποδηλώνουν υψηλή ένταση ενώ αν υποδηλώνουν χαμηλή ένταση θα έπρεπε να είναι προς την αρνητική μεριά της κλίμακας. (β) Με εξέταση των δεικτών ασύμμετρης κατανομής των εκτιμήσεων σθένους και έντασης για κάθε συναίσθημα, αναμένοντας ότι θα αντικατοπτρίζουν την τάση του σθένους και της έντασης όπως περιγράφεται στον παραπάνω πρώτο έλεγχο. (γ) Με την εφαρμογή παραγοντικής ανάλυσης στις τιμές σθένους και έντασης για κάθε συναίσθημα όπως μετρήθηκαν κατά τη διαδικασία πρόκλησης του συναισθήματος. (δ) Τέλος, με τον έλεγχο συσχετίσεων των τιμών σθένους και έντασης συναισθήματος για το κάθε συναίσθημα όπως μετρήθηκαν κατά τη διαδικασία πρόκλησης του συναισθήματος, αναμένοντας στα θετικά συναισθήματα η συσχέτιση να είναι θετική ενώ στα αρνητικά συναισθήματα να είναι αρνητική λόγω της διαβάθμισης της κλίμακας εκτίμησης του σθένους.

Μέσοι όροι αυτο-αναφορών. Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται οι μέσοι όροι και οι τυπικές αποκλίσεις των αυτο-αναφορών σθένους και έντασης για κάθε ένα από τα έξι συναισθήματα χωριστά για κάθε φύλο. Διαπιστώνεται ότι όσον αφορά το σθένος, σε όλες τις περιπτώσεις οι μέσοι όροι αντανακλούν την αξιολογική κατεύθυνση των συναισθημάτων (αρνητική

Πίνακας 1. Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις των κλιμάκων αυτο-αναφοράς Σθένους και Έντασης συναισθήματος στο πρώτο μέρος της ΜΕΑΜΕΣ

	Σθένος		Ένταση	
	Άνδρες	Γυναίκες	Άνδρες	Γυναίκες
Συναίσθημα	M.O. (T.A.)	M.O. (T.A.)	M.O. (T.A.)	M.O. (T.A.)
Θυμός	-.38 (1.51)	-1.05 (1.44)	.15 (2.15)	.43 (2.11)
Φόβος	-.38 (1.77)	-.87 (1.15)	-.72 (2.21)	.03 (2.34)
Ψυχικός πόνος	-1.17 (1.46)	-1.35 (1.36)	.85 (1.93)	1.18 (1.82)
Χαρά	2.87 (.88)	2.80 (.88)	2.73 (1.03)	2.95 (.95)
Ενθουσιασμός	2.40 (1.00)	2.63 (1.12)	1.93 (1.21)	1.98 (1.56)
Αγάπη	2.18 (1.57)	2.33 (1.54)	2.05 (1.64)	2.10 (1.63)

για τα αρνητικά συναισθήματα και θετική για τα θετικά συναισθήματα) ενώ όσον αφορά την ένταση σε όλες τις περιπτώσεις εκτός από μια (αυτο-αναφερόμενη ένταση στο συναίσθημα του φόβου για τους άνδρες) οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι ένιωσαν μέτρια ένταση θετικού και αρνητικού συναισθήματος. Εύκολα γίνεται αντιληπτό ότι στα αρνητικά συναισθήματα παρατηρείται μια μικρότερη ένταση τόσο στους άνδρες όσο και στις γυναίκες.

Κατανομή των εκτιμήσεων σθένους και έντασης. Ο έλεγχος πραγματοποιήθηκε με βάση το δείκτη ασύμμετρης κατανομής (skewness statistic) για τα τρία θετικά και τα τρία αρνητικά συναισθήματα. Όσον αφορά το σθένος του συναισθήματος, οι τιμές των δεικτών ασύμμετρης κατανομής των αρνητικών συναισθημάτων είχαν όλες θετικό πρόσημο (θυμός = .43, φόβος = .35, ψυχικός πόνος = .65), ενώ οι αντίστοιχοι δείκτες για τα θετικά συναισθήματα είχαν αρνητικό (ενθουσιασμό = -.83, αγάπη = -1.4, χαρά = -.36). Αντιστοίχως, όσον αφορά την ένταση του συναισθήματος οι τιμές των δεικτών ασύμμετρης κατανομής των θετικών και αρνητικών συναισθημάτων είχαν όλες την ίδια κατεύθυνση, όπως εξηγείται παραπάνω ότι θα περιέμενε κανείς σχετικά με αυτή την πλευρά της αναφοράς του συναισθήματος (θυμός = -.18, φόβος = -.02, ψυχικός πόνος = -.33, ενθουσιασμός = -1.02, αγάπη = -1.30, χαρά = -.62). Τα αποτελέσματα αυτά είναι σύμφωνα με την Υπόθεση 2α.

Παραγοντική δομή των εκτιμήσεων σθένους και έντασης. Αυτή εξετάστηκε με την εφαρμογή ανάλυσης παραγόντων ξεχωριστά στις τιμές σθένους και τιμές έντασης κατά τη διαδικασία πρόκλησης του συναισθήματος (βλ. Πίνακα 2). Για το σθένος, οι τιμές κατέδειξαν δύο διακριτούς παράγοντες. Ο πρώτος παράγοντας (ιδιοτιμή = 1.85) εξηγούσε το 30.8% της συνολικής διακύμανσης και συγκέντρωσε τις τιμές για τα τρία θετικά συναισθήματα. Ο δεύτερος παράγοντας (ιδιοτιμή = 1.50) εξηγούσε το 25.0% της συνολικής διακύμανσης και συγκέντρωσε τις τιμές για τα τρία αρνητικά συναισθήματα.

Πίνακας 2. Παραγοντική δομή του σθένους και έντασης θυμικής κατάστασης στα θετικά και αρνητικά συναισθήματα

Συναισθήματα	Σθένος		Ένταση	
	Παράγοντας 1	Παράγοντας 2	Παράγοντας 1	Παράγοντας 2
Χαρά	.76		.80	
Αγάπη	.76		.83	
Ενθουσιασμός	.70		.51	
Θυμός		.77		.78
Ψυχικός πόνος		.72		.65
Φόβος		.68		.61
Ιδιοτιμή	1.85	1.50	2.08	1.14
% εξηγούμενης διακύμανσης	30.8%	25.0%	33.4%	21.5%

Παρόμοια εικόνα είχαμε και στην ανάλυση παραγόντων των τιμών έντασης κατά τα έξι επεισόδια συναισθηματικής διέγερσης. Έτσι, οι δύο παράγοντες βρέθηκε πως εξηγούσαν περισσότερη από τη μισή διακύμανση των τιμών τόσο ως προς το σθένος όσο και ως προς την ένταση. Τα αποτελέσματα αυτά δείχνουν επαρκώς πως οι εκτιμήσεις του σθένους και της έντασης συγκλίνουν με τη θετική-αρνητική διάσταση, όπως αναμενόταν (Υπόθεση 2α).

Συσχέτιση ανάμεσα στο σθένος και ένταση στα έξι αναφερόμενα συναισθήματα. Ένα ακόμη εύρημα που ενισχύει την εγκυρότητα της διαδικασίας πρόκλησης συναισθήματος ήταν το ότι οι αυτο-αναφορές σθένους και έντασης που αντιστοιχούσαν στο συναίσθημα σε κάθε ένα συναισθηματικά φορτισμένο επεισόδιο παρουσίαζαν υψηλή συσχέτιση μεταξύ τους (θυμός $r = -.65$, φόβος $r = -.48$, ψυχικός πόνος $r = -.33$, ενθουσιασμός $r = .70$, αγάπη $r = .73$, χαρά $r = .83$, για όλες τις συσχετίσεις $p < .01$). Τα αποτελέσματα αυτά επιβεβαίωσαν την Υπόθεση 2β.

Διακρίνουσα εγκυρότητα της MEAMEΣ

Για τον έλεγχο της διακρίνουσας εγκυρότητας του τρίτου μέρους της MEAMEΣ (Υπόθεση 3) και για να δείχθει ότι η ακρίβεια στη μη-λεκτική επικοινωνία του ζευγαριού αφορούσε περισσότερο ενδοατομικές ψυχολογικές διεργασίες που επικοινωνούνται διαπροσωπικά, εφαρμόστηκε συσχέτιση των δεικτών ακρίβειας της εκτίμησης σθένους και της αναγνώρισης περιεχομένου του συναισθήματος με τη μέτρηση της ψυχολογικής εγγύτητας που αφορά το σχεσιακό διαπροσωπικό επίπεδο. Βρέθηκε ότι οι και οι δύο δείκτες ακρίβειας δεν είχαν συσχέτιση με την ψυχολογική εγγύτητα όπως

μετρήθηκε με τις δύο υποκλίμακες, αυτήν της συχνότητας και αυτήν της ισχύος του Ερωτηματολογίου Εγγύτητας στις Διαπροσωπικές Σχέσεις ($r = -.01$ και $r = -.09$ αντιστοίχως, και για τις δύο συσχετίσεις $p > .05$). Συνεπώς, η Υπόθεση 3 επιβεβαιώθηκε.

Τέλος, άσχετα με τις υποθέσεις, θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι δύο δείκτες ακρίβειας στη συναισθηματική επικοινωνία για όλους τους συμμετέχοντες είχαν θετική συσχέτιση μεταξύ τους ($r = .22, p < .05$).

Διαφορές φύλου

Τέλος, τέσσερις πολυπαραγοντικές αναλύσεις διακύμανσης (MANOVA) για τη διαπίστωση πιθανών διαφορών στα δύο φύλα τόσο ως προς την ένταση όσο και ως προς το σθένος των θετικών και των αρνητικών συναισθημάτων δεν έδειξαν αξιοσημείωτες διαφορές, και η Υπόθεση 4 επιβεβαιώθηκε: για το σθένος αρνητικών συναισθημάτων, Pillai's trace = .07, $F(3, 73) = 1.75, p > .05$, για το σθένος θετικών συναισθημάτων, Pillai's trace = .03, $F(3, 74) = .79, p > .05$, για την ένταση θετικών συναισθημάτων, Pillai's trace = .01, $F(3, 74) = .16, p > .05$, για την ένταση αρνητικών συναισθημάτων, Pillai's trace = .03, $F(3, 74) = .70, p > .05$. Τα αποτελέσματα αυτά καταδεικνύουν την εγκυρότητα εννοιολογικής κατασκευής της μεθόδου με δεδομένο ότι ο ερευνητής και στις δύο περιπτώσεις ήταν άνδρας (ο πρώτος συγγραφέας της μελέτης).

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η Μέθοδος Εκτίμησης της Ακρίβειας στη Μη-λεκτική Επικοινωνία Συναισθήματος (MEAMES) σχεδιάστηκε με στόχο να βελτιώσει τις υπάρχουσες μεθόδους ως προς τη μελέτη θυμικών και μη-συμβολικών πλευρών του συναισθήματος που προκαλούνται ατομικά και αξιολογούνται διαπροσωπικά. Η MEAMES αποσκοπούσε, επίσης, να βελτιώσει πιο πρακτικές πλευρές της διαδικασίας, οι οποίες έχουν να κάνουν με μια έγκυρη πρόκληση αρνητικών και θετικών συναισθημάτων και τη διαδικασία αξιολόγησης του συναισθήματος ισομερώς και από τους δύο συντρόφους.

Από εννοιολογική σκοπιά, η MEAMES δίνει έμφαση περισσότερο σε θυμικές και λιγότερο σε συμβολικές πλευρές του συναισθήματος που απορρέουν από ρόλους και κανόνες που διέπουν την αλληλεπίδραση και τη σχέση του ζευγαριού. Η προσέγγιση αυτή είναι σύμφωνη με κεντρικές θεωρή-

σεις για το συναίσθημα ως ετοιμότητα για δράση, οι οποίες τονίζουν ότι πληροφορίες για την ένταση και το σθένος (θετικό/αρνητικό) του συναισθήματος είναι πολύ σημαντικές για τη διαπροσωπική αλληλεπίδραση (Frijda, 1986). Η έκφραση της θυμικής κατάστασης του 'πομπού' και η επικοινωνία της αποτελεί ένα σημαντικό κομμάτι της συναισθηματικής επικοινωνίας καθώς πληροφορεί τους άλλους (και το σύντροφο στην προκείμενη περίπτωση) για την εσωτερική κατάσταση του δρώντος υποκειμένου. Η μη-λεκτική επικοινωνία του συναισθήματος, λοιπόν, στηρίζεται σημαντικά στην έκφραση της θυμικής κατάστασης του 'πομπού' και στη δυνατότητα του 'δέκτη' να 'αποκωδικοποιήσει' το συναισθηματικό μήνυμα.

Στην πρώτη αυτή εφαρμογή της MEAMEΣ επιδιώξαμε να διαπιστώσουμε κατά πόσο τα καινοτόμα εννοιολογικά στοιχεία χαρακτηρίζουν πράγματι τη νέα μέθοδο. Σε αντίθεση με άλλες μεθόδους, στις οποίες οι τιμές ακρίβειας μη-λεκτικής επικοινωνίας δεν είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους λόγω της σχέσης του ζευγαριού και ως εκ τούτου αναλύονται κατά φύλο (βλ. Noller, 1980, 1984), στην περίπτωση της MEAMEΣ αναμέναμε ότι ο δείκτης ακρίβειας του σθένους του συναισθήματος και ο δείκτης ακρίβειας της αναγνώρισης του περιεχομένου του συναισθήματος θα ήταν ανεξάρτητοι ανάμεσα στα μέλη του κάθε ζευγαριού. Τα αποτελέσματα από αναλύσεις για την ανεξαρτησία των μετρήσεων ανάμεσα στα μέλη του ζευγαριού τεκμηριώνουν την πρώτη και τρίτη υπόθεσή μας για τον ενδοατομικό χαρακτήρα της πρόκλησης και αναγνώρισης του συναισθήματος στη MEAMEΣ. Όπως αναμέναμε, οι συναισθηματικές αντιδράσεις τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών στην πρόκληση του συναισθήματος (σθένος και ένταση θυμικής κατάστασης), όπως και οι δείκτες ακρίβειας στη μη-λεκτική επικοινωνία του συναισθήματος ήταν ανεξάρτητοι στους δύο συντρόφους (δηλαδή, δεν υπήρχε στατιστικώς σημαντική συσχέτιση στις βαθμολογίες των μελών του κάθε ζευγαριού).

Δεύτερον, η MEAMEΣ χαρακτηρίζεται από εγκυρότητα εννοιολογικής κατασκευής, καθώς, όπως αναμέναμε (Υπόθεση 2), βρέθηκε ότι: (α) οι κατανομές των εκτιμήσεων σθένους και έντασης της θυμικής κατάστασης με βάση το δείκτη ασύμμετρης κατανομής ακολουθούσαν την εννοιολογική τους διάκριση σε θετικά και αρνητικά συναισθήματα, (β) οι παραγοντικές αναλύσεις σθένους και έντασης της θυμικής κατάστασης κατέδειξαν καθαρά τη δυαδική δομή σε θετικά και αρνητικά συναισθήματα, (γ) υπήρχε στατιστικώς σημαντική και εννοιολογικά συνεπής (σύμφωνα με το μοντέλο του Russell των δύο διαστάσεων) συσχέτιση ανάμεσα στις τιμές σθένους και έντασης της θυμικής κατάστασης για κάθε ένα από τα συναισθήματα, και

(δ) δεν παρατηρήθηκε διαφορά ανάμεσα στα δύο φύλα στη διαδικασία πρόκλησης ή αναγνώρισης του συναισθήματος.

Τέλος, βρέθηκε ότι οι δείκτες ακρίβειας στη μη-λεκτική επικοινωνία των συναισθημάτων συσχετίζονταν μεταξύ τους (ένδειξη εσωτερικής εγκυρότητας), ενώ ως προς τη διακρίνουσα εγκυρότητα, όπως αναμέναμε, οι δείκτες αυτοί δε συσχετίζονταν με κοινωνικές-σχεσιακές μεταβλητές όπως η ψυχολογική εγγύτητα στη σχέση.

Βέβαια, θα πρέπει να σημειωθεί και ο περιορισμός της μεθόδου, ο οποίος αφορά το γεγονός ότι οι 'δέκτες' γνωρίζουν ποια και πόσα συναισθήματα είχαν ζητηθεί αρχικά και αυτό μπορεί να έχει επηρεάσει την αναγνώριση των συναισθημάτων.

Με βάση τα παραπάνω συνάγεται το συμπέρασμα ότι η ΜΕΑΜΕΣ αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο για την εκτίμηση της ακρίβειας στην αντίληψη μη-λεκτικών πλευρών του συναισθήματος στη διαπροσωπική επικοινωνία. Η μέθοδος που παραδίδεται μπορεί έτσι να χρησιμοποιηθεί στην εκτίμηση της επίπτωσης που έχουν ατομικές πλευρές ρύθμισης και διαχείρισης του συναισθήματος στα ζευγάρια (π.χ., Καφέτσιος, 2005. Kafetsios, 2004) αλλά και στην 'αποσύνθεση' πλευρών της επικοινωνίας συναισθήματος στη διαπροσωπική αλληλεπίδραση που μπορεί να σχετίζονται με ενδοατομικούς ή διαπροσωπικούς παράγοντες (π.χ., Elfenbein, Der Foo, Boldry, & Tan, 2006. Koerner & Fitzpatrick, 2002).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bateson, G. (1958). *The new conceptual frames for behavioural research. Proceedings of the Sixth Annual Psychiatric Institute*. Princeton, NJ: The New Jersey Neuro-Psychiatric Institute.
- Bedford, E. (1956). Emotion. *Proceedings of the Aristotelian Society*, 57, 281-304.
- Berscheid, E., Snyder, M., & Omoto, A. M. (1989). The relationship closeness inventory: Assessing the closeness of interpersonal relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 792-807.
- Bradbury, T. N., & Fincham, F. D. (1988). Individual difference variables in close relationships: A contextual model of marriage as an integrative framework. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 713-721.
- Bradbury, T. N., & Fincham, F. D. (1989). *Behaviour and satisfaction in marriage*. In C. Hendrick (Ed.), *Review of personality and social psychology* (Vol. 10, pp. 119-143). London: Sage.
- Buck, R. (1979). Measuring individual differences in non-verbal communication of affect: The slide viewing paradigm. *Human Communication Research*, 6, 47-57.
- Buck, R. (1984). *The communication of emotion*. New York: Guilford.
- Buck, R. (1985). Prime theory: An integrated view of motivation and emotion. *Psychological Review*, 92, 389-413.

- Cannon, W. (1927). The James-Lange theory of emotions: A critical examination and an alternative theory. *American Journal of Psychology*, 39, 106-124.
- Chovil, N. (1997). Facing others: A social communicative perspective on facial displays. In J. A. Russel & J. M. Fernandez-Dols (Eds.), *The psychology of facial expression* (pp. 321-334). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Darwin, C. (1872). *The expression of emotion in man and animals*. New York: Appleton Century-Crofts.
- Ευκλείδη, Α., Κάντας, Α., & Λεονταρή, Α. (2002). Γλωσσάρι. *Ψυχολογία*, 9, 138-161.
- Ekman, P. (1984). Expression and the nature of emotion. In K. Scherer & P. Ekman (Eds.), *Approaches to emotion* (pp. 319-344). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Ekman, P. (1997). Should we call it expression or communication? *Innovations in Social Science Research*, 10(4), 333-344.
- Ekman, P., Friesen, W. V., & Ellsworth, P. (1972). *Emotion in the human face*. Elmsford, NY: Pergamon.
- Elfenbein, H. A., Der Foo, M., Boldry, J. G., & Tan, H. H. (2006). Dyadic effects in nonverbal communication: A variance partitioning analysis. *Cognition and Emotion*, 20, 149-159.
- Fiske, J. (1990). *Introduction to communication studies*. London: Methuen.
- Fitness, J., & Strongman, K. (1991). Affect in close relationships. In J. O. Fletcher & F. Fincham (Eds.), *Cognition in close relationships* (pp. 175-201). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Frijda, N. H. (1986). *The emotions*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Frijda, N. H. (1989). The functions of emotional expression. In J. P. Forgas & J. M. Innes (Eds.), *Recent advances in social psychology: An international perspective* (pp. 205-217). Amsterdam: Elsevier.
- Gottman, J. M. (1979). *Marital interaction: Experimental investigations*. New York: Academic.
- Gottman, J. M., & Levenson, R. W. (1986). Assessing the role of emotion in marriage. *Behavioural Assessment*, 8, 31-48.
- Gottman, J., Markman, H., & Notarius, C. (1977). The topography of marital conflict: A sequential analysis of verbal and nonverbal behavior. *Journal of Marriage and the Family*, 39, 461-477.
- Greenberg, L. S., & Johnson, S. M. (1988). *Emotionally focused therapy for couples*. London: Guilford.
- Griffin, D. W., & Gonzalez, R. (1995). Correlational analysis of dyadic-level data in the exchangeable case. *Psychological Bulletin*, 118(3), 430-439.
- Guerrero, L. K., & Floyd, K. (2006). *Nonverbal communication in close relationships*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Guthrie, D. M., & Noller, P. (1988). Spouses' perceptions of one another in emotional situations. In P. Noller & M. A. Fitzpatrick (Eds.), *Perspectives on marital interaction* (pp. 153-181). Clevedon, US: Multilingual Matters.
- Heider, F. (1958). *The psychology of interpersonal relations*. New York: Wiley.
- Hewstone, M., Stroebe, W., Codol, J-P., & Stephenson, G. M. (Eds.). (1988). *Introduction to social psychology*. Oxford, England: Blackwell.
- Hinde, R. A. (1995). A suggested structure for a science of relationships. *Personal Relationships*, 2, 1-16.
- Isen, A. M. (1970). Success, failure, attention and reaction to others: The warm glow of success. *Journal of Personality and Social Psychology*, 15, 294-301.
- Izard, C. E. (1977). *Human emotions*. New York: Press.

- Julien, D., Markman, H., & Lindhal, C. (1989). A comparison of a global and a microanalytic coding system: Implications for future trends in study of interactions. *Behavioural Assessment, 11*, 81-100.
- Kafetsios, K. (2004). Attachment and emotional intelligence abilities across the life course. *Personality and Individual Differences, 37*, 129-145.
- Καφέτσιος, Κ. (2005). *Δεσμός, συναίσθημα και διαπροσωπικές σχέσεις*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Kahn, M. (1970). Nonverbal communication and marital satisfaction. *Family Process, 9*, 449-456.
- Kelley, H. H., Berscheid, E., Christensen, A., Harvey, J. H., Huston, T. L., Levinger, G., McClintock, E., Peplau, L. A., & Peterson, D. R. (1983). *Close relationships*. New York: Freeman.
- Kenny, D. (1994). *Interpersonal perception*. New York: Guilford.
- Kenny, D. A., & Judd, C. M. (1986). A general procedure for the estimation of interdependence. *Psychological Bulletin, 119*(1), 138-148.
- Kenny, D. A., Kashy, D. A., & Cook, W. L. (2006). *Dyadic data analysis*. New York: Guilford.
- Koerner, A. F., & Fitzpatrick, M. A. (2002). Nonverbal communication and marital adjustment and satisfaction: The role of decoding relationship relevant and relationship irrelevant affect. *Communication Monographs, 69*(1), 33-51.
- Lambie, J. A., & Marcel, A. J. (2002). Consciousness and emotion experience: A theoretical framework. *Psychological Review, 109*, 219-259.
- Lang, P. J. (1984). The cognitive psychophysiology of emotion: Fear and anxiety. In A. H. Tuma & J. D. Maser (Eds.), *Anxiety and the anxiety disorders* (pp. 131-170). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Lazarus, R. S. (1991). *Emotion and adaptation*. New York: Oxford University Press.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, self and society: From the standpoint of a social behaviourist*. Chicago: University of Chicago Press.
- McDougall, W. (1908). *An introduction to social psychology*. London: Methuen.
- Moore, B. S., & Isen, A. M. (1990). Affect and social behavior. In B. S. Moore & A. M. Isen (Eds.), *Affect and social behaviour* (pp. 1- 21). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Moore, B. S., Underwood, W., & Rosenhan, D. L. (1973). Affect and altruism. *Developmental Psychology, 8*, 99-104.
- Noller, P. (1980). Misunderstandings in marital communication: A study of couples' nonverbal communication. *Journal of Personality and Social Psychology, 39*, 1135-1148.
- Noller, P. (1984). *Non-verbal communication and marital interaction*. Oxford, England: Pergamon.
- Olson, D. H. (1977). Insiders' and outsiders' views of relationships: Research studies. In G. Levinger & H. L. Raush (Eds.), *Close relationships: Perspectives on the meaning of intimacy* (pp. 115-135). Amherst, MA: University of Massachusetts Press.
- Ortony, A., Clore, G. L., & Collins, A. (1988). *The cognitive structure of emotions*. New York: Cambridge University Press.
- Panksepp, J. (1992). A critical role for affective neuroscience in resolving what is basic about basic emotions. *Psychological Review, 99*, 554-560.
- Parkinson, B. (1995). *Ideas and realities of emotion*. London: Routledge.
- Power, M., & Dalgleish, T. (1997). *Cognition and emotion: From order to disorder*. Hove, UK: Psychology Press.

- Raush, H. L., Barry, W. A., Hertel, R. K., & Swain, M. A. (1974). *Communication, conflict and marriage*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Russell, J. A., & Carroll, J. M. (1999). On the bipolarity of positive and negative affect. *Psychological Bulletin*, 125, 3-30.
- Salovey, P., & Rodin, J. (1985). Cognitions about the self: Connecting feeling states and social behaviour. In P. Shaver (Ed.), *Self, situation and social behaviour* (pp. 143-166). Beverly Hills, CA: Sage.
- Shaver P. R., Morgan H. J., & Wu, S. (1996). Is love a "basic" emotion? *Personal Relationships*, 3, 81-96.
- Shaver, P., Schwartz, J., Kirson, D., & O'Connor, C. (1987). Emotion knowledge: Further exploration of a prototype approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 1061-1086.
- Sonnemans, J., & Frijda, N. H. (1995). The determinants of subjective emotional intensity. *Cognition and Emotion*, 8, 329-350.
- Velten, E. (1968). A laboratory task for the induction of mood. *Behaviour Research and Therapy*, 6, 473-482.
- Wagner, H. L., Buck, R., & Winterbotham, M. (1993). Communication of specific emotions: Gender differences in sending accuracy and communication measures. *Journal of Non-Verbal Behaviour*, 17(1), 29-53.
- Watzlawick, P., Beavin, J. H., & Jackson, D. D. (1967). *Pragmatics of human communication*. New York: Norton.
- Zajonc, R. B. (1980). Feeling and thinking: Preferences need no inferences. *American Psychologist*, 35, 151-175.

THE METHOD FOR ASSESSING THE ACCURACY
OF NON-VERBAL COMMUNICATION OF
EMOTIONS (MAANCE):
FACTORIAL AND DISCRIMINANT VALIDITY

Konstantinos Kafetsios & Kelly Campbell

*University of Crete, Rethimno, Greece & California State University,
San Bernardino, USA*

Abstract: The present study describes a new method for the assessment of accuracy of non-verbal communication of emotion in close relationships and presents results from a study that examined the validity of the method. A critical review of the most established methods of estimating accuracy in non-verbal communication of emotions in interpersonal relationships argues for the necessity of focusing on affective dimensions in emotion communication and the use of more valid methods for the elicitation of emotion. The Method for Assessing the Accuracy of Non-verbal Communication of Emotions (MAANCE) focuses on the affective components of non-verbal communication of emotion as expressed in the face of each partner in interpersonal relationships. Facial expressions that are evaluated by the perceiver are important since they serve as indicators of both intra-individual and interpersonal components of the relationship. The results from the application of the MAANCE in a sample of 40 dating couples supported the hypothesis predicting that the two parts of MAANCE (namely, elicitation of positive and negative emotions to the sender and estimation of the accuracy of the perceiver's recognition of these emotions) are independent of the relational context and are characterized by sufficient structural and discriminant validity.

Key words: Affect, Emotions, Interpersonal relationships, Non-verbal communication of emotion

Address: Konstantinos Kafetsios, Department of Psychology, Faculty of Social Sciences, University of Crete, 741 00 Rethimno, Greece. Phone: +30-28310-77534. Fax: +30-28310-77578. E-mail: k.kafetsios@psy.soc.uoc.gr

Address: Kelly Campbell, Department of Psychology, California State University, 5500 University Parkway, San Bernardino, CA 92407, USA. E-mail: kelly@csusb.edu